Sumonyi Zoltán

Jó éjt, szülőhonom

Kataŋ Mihály gyermekévei: 1948 – 1956

I.

Kataŋ Mihállyal egyidős vagyok.
Együtt kezdhettük el az iskolát:
olajos padló, farigcsált padok,
amelyeket hány évig hány diák
karcolgatott, míg négy osztályt kijárt?!
A döntött írólapján fönt kerek
lyukba tehette kalamárisát
(mi már úgy mondtuk: tintásüveget)
s egy mélyedésbe tollat, vágott tollszemet.

II.

Alatta még egy polc, egy keskenyebb,
tarisznyáknak. – Kettőnknek iskola-
táskája volt, két szíjjal lehetett
hátunkra fölcsatolni. Jókora
keményre lakkozott tükör-csoda,
habár préselt papír volt, úgy hiszem,
de elfért benne könyv, s a két füzet,
és nem gyűrődött össze semmi sem,
szamárfülek nem voltak könyvön, füzeten.

III.

A könyv első fedőlapján ez állt:
ELSŐ OSZTÁLY. KÖZSÉGI ISKOLÁK.
Mivel község volt – nagyközség – Hazárd,
e különbségtevés ott is kijárt.
A városiban, így mondta Kataŋ,
veréb van csak, meg patkány, kisegér, –
ebben, ahogy körötted láthatod,
kacsák, csibék, malac, csikó, tehén;
abban csak vízcsap, – ebben tó, patak, s fenyér!

IV.

Katángéknál tehén, vagy kiscsikó
nem volt, de két malac s kacsák igen.
A két malacból lett aztán hízó,
de két disznót nem vágott senki sem.
(Szabályosan! – Csak titkon, sebtiben,
mert két év börtön járt, ha „feketén”.)
Mi élveztük, hogy *titkos* és *veszély*!
(Sötét papír az ablak üvegén!)
„Non scolae…” megtanultuk ’51 telén.

V.

A könyvekben már hozzánk idomult
„pamlagdíszítő oroszlánfejek”
azt harsogták, hogy törlődött a múlt,
s gondolkodni csak egyképpen lehet!
És nem láthatsz már különbségeket
nézd bár a városit, vagy falusit:
Kopaszvörösszakáll, Dúshajbajusz,
Negédestökkopasz a harmadik,
dicsőségük naponta fennen mondatik.

VI.

Ez volt a három *„pamlagdíszítő”*.
Attól oroszlánfők, hogy rettegett
parancsuralmat vezettek elő,
s ezt észlelni csak későn lehetett:
számlálgattuk a hulló fejeket.
A diktátor mindig settenkedő:
előbb csak egy kicsit szorít a prés,
aztán ha már mozdulni sem lehet,
lapulsz, hogy így vagy úgy megmentsd az életed.

VII.

Még jó, hogy nem csak könyvekből tanult
korosztályunk (mind háborús gyerek)!
Hármas tükörben jelen és a múlt:
kettős az iskolában, otthon egy.

A Don-kanyarba tétetett Mohács:
Így lett az Első-titkár Zápolya,
míg példaképünk ama Scaevola,
kinek karján az izzított parázs
mutatta, nem rettenti Recsk, vagy fogda-rács.

VIII.

Aztán egyszer csak Recsknek vége lett.
Az új vezér – *Cvikker* – rendelte így.
Ha fojtogatnak hurkolt kötelek,
elég, ha épp csak fél centit lazít
a Gépezet, s friss levegő süvít
pállott tüdőnkbe kapcabűz helyett.
És egyszerre lett vízízű a víz,
napfény a fény, és mi az életet
megint csak szebben éltük, mintsem lehetett.

IX.

Katáng Mihálynak külön hozadék
volt ez az ’53-as év nyara:
a környék hírhedett krakélerét
sikerült úgy állcsúcson vágnia,
hogy mindenkinek elakadt szava!
Mert bárkiről inkább képzelhető,
csak épp Katáng Mihályról nem nagyon,
hogy vissza üt. – S hogy akkora erő
hol lappangott eddig, s miért most jött elő?!

X.

Lett egy kis mozgás is: egy-két család
Hazárd községből elköltözhetett.
Katángékkal mi is; jobb iskolák,
gimnázium, egyetem lebegett
szemünk előtt, és végül lehetett
– egy kis furfanggal – pesti lakhatás!
Az iskolával nem nyertünk sokat:
Hazárdhoz képest „inkább iskolás”;
az élő színház, s koncert volt a nagy varázs!

XI.

Addig csak rádióból, hang után
tudtuk ki szól. Megannyi arctalan.
Azt lestük itt, a színház színpadán
az ismert hangnak milyen arca van,
és összeillesztettük boldogan.
Kezdetben mindegy volt, mit mondanak,
s hogy vígjáték-e, vagy tragédia, –
de hol vannak a suttogott szavak:
„A színen Gertrudis királyné áthalad."

XII.

Egyszer, egy régi spanyol színdarab:
a herceg ellen föllázadt falu
játéka közben olyan indulat
támadt, mely kinti zavargásba fut
ha nem zárják be a színházkaput.
Zúgott a terem zsúfolt karzata,
hiába függöny, vasfüggöny, szünet,
vastapsban álltunk, s majd' fél éjszaka
üvöltöttük: Ruszkik haza! Ruszkik haza!

XIII.

Kataing Mihállyal ott fordult a Föld;
„mégis mozog" idézte lelkesen.
Már gimnazisták voltunk. Épp bedőlt,
vagy dőlni látszott sok tartó elem:
a *bástya rés* lett, nemhogy védelem,
megbontható a tíz éve *örök*,
fokonként párolgott a félelem,
az egyetemek vitázó körök,
s mi ott szorongtunk mind a hallgatók között.

XIV.

Aztán egy keddi táncóra helyett
a Bem szoborhoz mentünk délután.
A híd előtt kettévált a menet,
s a hídon Pestre sodródott Kataing.

Én a tömeggel folytattam Budán,
s csak később tudtam meg, mi lett vele:
a Múzeumkert, majd a Rádió,
a tér, az utca zsúfoltan tele,
s hogy éjjel már kevésen múlt az élete.

XV.

Füstgránátok repültek föl-le ott
az utca és az erkélyrács között:
amit az őrség föntről ledobott,
az gyors kezektől már fönt füstölög.
Ez jó játék volt, míg egy dzsip bejött
a keresztutca sarkáig, s tüzet
nyitott vaktában hat-nyolc fegyveres.
Ekkor, mint tengerhullám, a tömeg
Katángot úgy dobálta, mint egy habkövet.

XVI.

Mit puskacső!? – ez volt félelmetes:
nem érzett földet a talpa alatt.
Miként kiszántott búza, lengedez,
agyontaposhatják, ha lenn marad.
Aztán egy álló autóbusz alatt
eszmélt, ahonnan megmentő kezek
kirángatták, és: „uzsgyi, kiskomám!”
emelték át egy kőpalánk felett.
Az úton jött egy villamos. Reggeledett.

XVII.

Élek tehát! – gondolta. Tűzkereszt-
ség volt Katángnak az a *kishalál*.
Nagyobb veszély nincs, mint min átesett!
És jó okot rá minden nap talál
(legtöbbször, hogy kenyérért sorba áll),
hogy ott csatangoljon a sűrűben,
ahol a tankok lánctalpa levál,
ahol Molotov-koktéllal üzen
egy nép: Elég volt! S *át* (megint) *tűzön-vízen*!

XVIII.

Alig két hét után, egy szombaton
reggel még ragyogott, még kiskabát,
de estére már zuhogott nagyon.
Elértük végül az Astoriát,
ahol az egyik gyűjtőláda állt,
s a tíz-, meg húsz-, meg százforintosok
csak áztak, mégis mindenki dobált
a megsebzett vagy meghalt harcosok
családjának. – Katáng szavalt és zokogott.

Bp. 2023. október 26.

(folyt. köv.)